

GELENEKSEL KONUT DOKUSUNDA KULLANIM SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ-BEYPAZARI ÖRNEĞİ

Nevin GÜLTEKİN

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Gazi Üniversitesi, Maltepe, Ankara
neving@gazi.edu.tr

(Geliş/Received: 12.08.2005; Kabul/Accepted: 10.05.2007)

ÖZET

Sürdürülebilir korumanın ilkelerine göre; geleneksel konut ve dokusunun özgün işlevini yaşatması, onun çağdaş kullanım kriterlerine uygunluğuna bağlıdır. Konut kullanımı temel insan hakkı olduğuna göre, geleneksel konut ve dokusu, yaşanabilirlik ölçütlerini veya asgaride kullanıma ilişkin temel gereksinimleri karşılamalıdır. Her biri farklı koşulları ve boyutları gerektiren, yaşanabilirlik ve koruma-yaşatma yada diğer bir deyişle sürdürülebilirlik için “kullanılabilirlik” ortak koşuldur. Bu koşul, kullanım sürecinin, koruma-yaşatma uygulamalarının öncesinde değerlendirilmesi ve müdahaleleri yönlendirmesiyle sağlanabilir. Kullanım sürecinin değerlendirilmesi, kullanılabilirlik düzeyini tanımlamada esastır. Bu işlemde, geleneksel konut ve dokusunun fiziksel ve mekansal özelliklerini koruma ve yaşatma, önemli bir kısıtlama olarak görülmektedir. Bu kısıtlama ile kullanıcıya göre (yaş, cinsiyet, kültürel ve sosyal kimlik, vb.) farklılaşan gereksinim ve beklentiler, kullanım kolaylıklarına ve güçlüklerine göre tanımlanmaktadır. Bu bakış açısıyla, geleneksel konut ve dokusunun kullanılabilirlik düzeyi ve potansiyeli Beypazarı örneğinde tanımlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Geleneksel konut dokusu, kullanım sürecinin değerlendirilmesi, koruma, kullanılabilirlik.

POST-OCCUPANCY EVALUATION OF TRADITIONAL HOUSING AREAS: BEYPAZARI, TURKEY

ABSTRACT

Survival of traditional housing and its fabric in its original function in accordance with the principle of sustainable conservation is dependent upon its convenience to the contemporary occupancy criteria. As housing occupancy is the basic right of humanity, traditional housing and its fabric have to be considered within the criteria of liveability or at least provide the basic needs of occupancy. For liveability and conservation-survival or in another word for sustainability, each necessitating different conditions and interventions, “useability” is the common condition. This condition can be achieved if “post-occupancy” is evaluated before the implementations of conservation-survival and if it directs the interventions. Post occupancy evaluation is basic in the determination of useability level. In this procedure, conservation and survival of the traditional housing and its fabric (its physical and spatial characteristics) appears to be an important restriction. With this restriction, needs and demands differentiating with the occupant (age, sex, cultural and social identity, etc.) are determined with the difficulties and/or easinesses of use. Within this perspective, useability level and potential of the traditional housing and its fabric are determined in the case of Beypazarı/Turkey.

Keywords: Traditional housing pattern, post-occupancy evaluation, preservation, useability.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Türkiye’de, ekonomik ve sosyal dengeyi kuramayan, kullanmayı veya kullanıcının katılımını dolaylı olsa da engelleyen, dayatmacı ve saklamacı koruma anlayışı, geleneksel konut ve dokusunun yaşatılmasında

başarısızlıklara neden olmaktadır. Bu anlayışla, geleneksel dokudan vazgeçilmesi, terk edilmesi veya işlev değişikliğinin gerektirdiği kullanımlara göre tüketilmesiyle, kültürel değerler kadar ekonomik kayıplar süregelmektedir [1,2].

Geleneksel konut ve dokusunun, sürdürülebilir koruma anlayışının öngörüsü olan özgün işlevinde yaşatılması, bugünün konut kullanımına uygunluğuna bağlıdır. Konut kullanımı, insanın temel hakkı olduğuna göre, geleneksel konut ve dokusunun da yaşanabilirlik düzeyinde olması veya konut gereksinimlerini aşaride karşılaması beklenmektedir. Bu nedenle, birbirine göre farklı koşulları ve müdahaleleri gerektiren yaşanabilirlik ile koruma ve yaşatmanın sağlanmasında, "kullanılabilirlik" her iki gerekliliğin ortak koşuludur [3]. Bu koşul, kullanım sürecinin değerlendirilmesiyle (post-occupancy evaluation: POE) belirlenen kullanılabilirlik ölçütlerine göre uygulanacak koruma ve kullanıma ilişkin müdahalelerle sağlanabilir. Bu amaçla aşağıdaki ölçütlerle seçilen,

- tarihsel değeri kadar, özgün yerleşim desenini (sokak, parsel, yapı ilişkisi vb.) ve fiziksel ve mekansal yapısını (üretim biçim ve teknolojisi, büyüklüğü vb.) ve çoğunlukla işlevini sürdürerek özgünlük ve ekonomik değerlere sahip olan,
- var edildiği dönemden bugüne sürekli iskan alanı olarak konut kullanım biçimindeki değişimleri, fiziksel yapıda okutan,
- homojen yapısı ile tipoloji (sayıca çokluk, üretim teknolojisi, yapılaşma özellikleri vb.) oluşturan,
- konut dışı (çeşme, cami, hamam, fırın, okul vb.) diğer sivil mimarlık örnekleri ile yerleşme geleneğini aktaran,

Beypazarı geleneksel konut dokusunda yer alan, Alaaddin Sokak ve yakın çevresindeki konutlarda kullanım süreci değerlendirilerek, korunmaları ve yaşatılmalarında esas olan kullanılabilirlik ölçütleri belirlenmektedir. Bu işlemde, geleneksel konut ve dokusunun fonksiyonel ve davranışsal performansı eşdeğer öneme sahiptir. Dolayısıyla, "kullanılabilirlik testleri" olarak tanımlanabilen soru kağıdı (anket) uygulamasıyla [4,5] elde edilen verilerle, fiziksel yapı özellikleri birlikte değerlendirilmiştir.

Kullanılabilirlik testleri, fonksiyonel ve davranışsal performansı belirlemek üzere iki grupta tasarlanmıştır [6]. Fiziksel çevreye ve mekan organizasyonuna ilişkin sorular "fonksiyonel performansı", kullanıcının özellikleri ile birlikte yaşam memnuniyetine ilişkin sorular "davranışsal performansı" belirlemek için hazırlanmıştır (bkz.bölüm.2). Fonksiyonel performans, geleneksel yaşam biçimine ve yapım teknolojisine göre oluşturulmuş korunması gerekli fiziksel-mekansal özelliklere (bkz.bölüm.3), bu özelliklerin bugünün konut gereksinimlerini karşılama performansına, yerinde yapılan inceleme, araştırma, derin görüşme ve kullanılabilirlik testleri sonuçlarına göre tanımlanmıştır. Davranışsal performansı belirlemede ise fiziksel çevre ile kullanıcı davranışı arasındaki ilişkiler ve özellikle kullanıcı memnuniyeti sorgulanmıştır. Memnuniyeti belirleyen gereksinim ve beklentiler kullanıcıya göre değişken olduğu için

kullanılabilirlik testi ile (12 yaş üzerindeki) konutu paylaşan bireylerin demografik, ekonomik, sosyal, kültürel özellikleri saptanmıştır (bkz.bölüm.4).

Testleri uygulamada, güvenilirlik (reliability) ve geçerlilik (validity) konuları önemsenmiştir [7]. Örneklemeye sayısal olarak büyük bir gruba yaslanıyor ve ilgili alan üzerinde homojen bir yayılım gösteriyorsa, o kadar güvenilir sonuçlar elde edilebileceği için, testler -çalışma alanındaki konut yapılarının yaklaşık % 65'ini oluşturan- özgün işlevinde kullanılan geleneksel yapıların tamamında uygulanarak güvenilirlik sağlanmıştır. Kullanıcılarının yanıtları, soru kağıdındaki alt başlıklara (cinsiyet, yaş, öğrenim ve gelir düzeyi, aile içi statüye vb.) göre gruplandırılarak geçerlilik koşulu yerine getirilmiştir. Değerlendirmede SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programı ile verilerin istatistiksel analizleri (yüzde, korelasyon, çapraz tablolarla) yapılmıştır. Test sonuçları, ilgili kurum ve kuruluşlardan, gözlemlerden ve literatürden elde edilen bilgilerle karşılaştırılmıştır. Kullanılabilirliğe ilişkin (kullanım kolaylığı ve güçlüğüne ait) yanıtlar ise kullanıcı özelliklerine göre ayrıştırılan gereksinimlere, beklentilere ve (ucu açık olan) yaşanabilirliğe ve kullanılabilirliğe ait yanıtlarla karşılaştırmalı değerlendirilmiştir.

Sonuçta, kullanım süreci; fiziksel çevrenin performansı ve fiziksel-mekansal yapıyı koruma zorunluluğuna bağlı olan kullanım kısıt ve olanakları ve/veya kullanılabilirliğe ilişkin verilerle birlikte değerlendirilerek, kullanılabilirlik ölçütleri belirlenmiştir (bkz. bölüm.5,6).

2. GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN KULLANILABİLİRLİĞİ (USEABILITY OF TRADITIONAL HOUSING FABRIC)

Kullanım sürecinin değerlendirilmesi;

- tasarım aşamasından itibaren kaliteyi geliştirmek,
- yapı yönetiminde geri-besleme yöntemi ile özellikle organizasyonel yeterlilik ve verimlilik arasında ilişki kurarak yapı performansı ölçmek,
- sürdürülebilir gelişme için, yapı ve çevresinin üretimi ile tüketimi arasındaki geçişin dengelenmesinde birbiri ile ilintili ancak farklı boyutlarda (1960'lardan bugüne) geliştirilen bir yaklaşımdır [8].

Bu yaklaşımın, bina programlamada ve kullanım aşamasında kullanıcı gereksinimlerini belirlemede özelleştiği bilinmektedir. Genellikle, yapı ve çevresinde değişimlere neden olan yeni gereksinimleri, işlevleri tanımlamada yada bunların oluşturacağı sorunlara karşı önlem alınmasında kullanılmaktadır. Bu yolla hem yetersizliklerin giderilmesi sağlanabilir hem de gelecekteki tasarımlar

için bilgi elde edilebilir. Böylece para tasarrufu da yapılabilir [9]. Eşdeyişle, kullanım sürecinin değerlendirilmesi, kullanıcıların bakış açılarına göre; yapıların kullanımlarına ilişkin kanı ve yargıların sistematik olarak belirlenmesidir. Bu, yapının işlevine uygun olarak nasıl tasarlanacağını ve performansının nasıl geliştirilebileceğinin ya da daha önce üretilmiş bir yapının amacına uygunluğunun nasıl sağlanacağını ip uçlarını veren bir değerlendirmedir. Bu değerlendirmede, yapının kullanımındaki kısıtlar ile diğerlerinden farklı olan çevresine ait bilgiler sistematik olarak analiz edilmektedir. Böylece, yapının kullanımda günlük aktiviteleri engelleyen, kısıtlayan veya olanak tanıyan özellikleri ve/veya kullanılabilirliği belirlenmektedir [10].

Kullanılabilirlik, ölçülebilir değerlere indirgenen genel bir kavramdır. Kullanılabilirlik ölçütleri olarak da tanımlanan bu değerler, kullanımın daha etkin, daha verimli ve daha rahat olmasını hedeflemektedir. Bu ölçütler, kullanılan sistem yada yapı ve yakın çevresinin, kullanım amacına göre fiziksel performansını ölçen “objektif performans ölçütleri” ile kullanıcıların kullanım ile ilgili düşüncelerini yansıtan ve davranışsal performans hakkında esas olabilecek “subjektif kullanıcı ölçütleri” olarak iki gruba ayrılabilir. Ölçütlerin sayısı ve türü, mevcut olanaklara göre değişebildiği için bütün ölçütlerin kullanılması zorunlu değildir. Dolayısıyla ölçütlerin seçilmesi ve yapılandırılmasında genel bir kural yoktur. Ancak ölçütler seçilirken, birbirlerinden bağımsız olmalarına ve her ölçüt için en az bir alt ölçütün bulunmasına dikkat edilmelidir [11,12].

Etkililik (effectiveness), etkinlik (efficiency), fiziksel performansa ilişkin objektif, memnuniyet (satisfaction) ise davranışsal performans için esas olan subjektif faktör ya da alt ölçütlerdir. Etkililik “...kişisel ve kurumsal başarıyı güçlendirecek fiziksel ve organizasyonel faktörler...” olarak tanımlanmaktadır. Bu ölçütle kullanıcı ile çevresi arasındaki uyum (fit) ile çevrenin kullanıcıya yapabileceği olumsuz etkilerin giderilmesi veya önlenmesi hedeflenmektedir. Etkililik, zamana ve kültüre bağlı olarak farklı içerikler kazanabilmektedir. Kullanım için harcanan kaynaklarla ilgili olan etkinlik ölçütü yatırım ile kullanım maliyeti arasındaki dengenin kestiriminde önemlidir. Memnuniyet ise kullanıcıların öznel yanıtlarıyla ölçülebilir [13,14].

Geleneksel konut ve dokusunun, bugünün ve gelecekteki gereksinimleri karşılama performansı ya da yetersizlikleri ve böylece özgün işlevini yaşanabilirlik düzeyinde sürdürme potansiyeli de bu yaklaşımla belirlenmektedir. Bu potansiyel, yapının fonksiyonel performansı ile birlikte davranışsal performansına eşdeyişle kullanılabilirlik düzeyine bağlıdır.

Bu ölçütlerle birlikte geleneksel konut dokusunda kullanım sürecinin değerlendirilmesinde, “özgün fiziksel ve mekansal niteliklerin korunması” değişmeyen ve esas olan en önemli ölçüt yada kısıttır. Dolayısıyla, yapı ve yakın çevresinin kullanıma uygunluğu yada fonksiyonel performansı diğer bir deyişle etkililik faktörü, bu kısıta bağımlı değişkendir. Etkinlik faktörü ise ilk yatırım maliyeti dışlanarak, kullanımla birlikte koruma maliyeti olarak kabul edilmiştir. Ancak, geleneksel dokunun simgesel değerleri (tarihsel, kültürel, anı, özgünlük, enderlik, homojenlik, süreklilik ve işlevsel) reel ekonomik ederinin üzerinde olduğu için, sadece kullanıcının kullanım ve koruma giderlerine ilişkin tutumu ve ekonomik gücü sorgulanmıştır. Kullanıcı memnuniyeti ise kullanıcıların görüşleri, tepki ve davranışları, kullanılabilirlik testlerinin sonuçları ve gözlemlerden yararlanılarak kullanıcıya göre derecelendirilmiştir.

Bu ölçütlerin tamamı birbirleri ile ilişkilendirilerek, özgün niteliklerden kaynaklanan kullanım kısıt ve olanakları, koruma/ kullanım dengesi bağlamında sorgulanarak kullanım süreci değerlendirilmektedir.

3. BEYPAZARI GELENEKSEL KONUT DOKUSU VE ÇALIŞMA ALANI (BEYPAZARI TRADITIONAL HOUSING FABRIC AND CASE STUDY)

Geleneksel konut ve dokusunun, (kent içi/dışı hareketlilik, kentsel hizmetlere erişim gibi olanaklar nedeniyle) coğrafi konumu ve kent bütünündeki yeri, (aidiyet kazandırma, sosyal bağları güçlendirme vb. etkisiyle) tarihsel, kültürel ve çevresel değerler, kullanım kolaylıklarını ve güçlüklerini belirleyici objektif performans ölçütü olarak ele alınmaktadır.

3.1 Geleneksel Dokunun Özgün Nitelikleri (Traditional Fabric Characteristics)

Beypazarı ilçe merkezi, Ankara'ya 100 km. uzaklıkta, doğuda Gündül, Ayaş ilçeleri ve Kirmir Vadisi, batıda Nallıhan ilçesi arasındadır. MÖ. 2000'lerden bugüne kentin gelişiminde, Kuzey ve Güney Anadolu Torosları'nı dik keserek bağlayan doğal yol güzergahı üzerindeki konumu etkin olmuştur. Roma Dönemi'nden itibaren kent, İstanbul'u Bağdat'a bağlayan geçit yolu üzerinde, bölgeler arası ticaret merkezi olarak gelişmiştir [15]. Kentin doğal yapısını açıklayan adı Lagania (kaya doruğu ülkesi), Roma İmparatoru Anastasios'un (491-513) kenti ziyaretine atfen Lagania - Anastasiopolis (Anastasios'un Kenti) olarak değiştirilmiştir [16]. 11. yüzyılda Anadolu'ya göç eden (Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Bey'in dedesi) Gazi Gündüzalp yönetimindeki Kayı Boyunun bölgeye yerleştikleri tarihten bugüne, adının “Beğ Bazarı” (Beypazarı) olması ise coğrafi konumunun desteklediği ticari merkez niteliği ile örtüşmektedir. 1362'de Osmanlı yönetimine geçen kent [17], 1853-1863 yıllarında

Hüdavendigâr Sancağına bağlı bucak merkezi, Tanzimat Döneminde, 1868'de Ankara livasına bağlı ilçe olmuştur [18]. Bu dönemde kent nüfusunun 1881'de 7.924 kişi, 1887'de 5.805 kişi, 1907'de 6.374 kişi olması [19] ve hem bölgesel hem de çevre yerleşimlerinin ticaret merkezi olması, ekonomik gelişmişliği göstermektedir.

Kent, eski İstanbul yolunun güneyindeki İnözü deresine kadar uzanan düz alanlarda yeni yerleşim alanı ve kuzeyindeki geleneksel dokudan oluşan ikili bir yapılaşma göstermektedir (Şekil 1). Eski yerleşim, Işık, Aladağ ve Köroğlu dağlarından, yükseltisi azalarak merkeze uzanan Kartak, Dedekaşı, Dikmen, Ahmetlerkaşı ve Hıdırlık tepelerinin yamaçlarında ve batıda Zaviye, ortada İnözü, doğuda Karakuyu derelerinin adları ile anılan vadilerin iki yanında konumlanmaktadır.

Şekil 1. Beypazarı'nda Yerleşim Biçimi (Settlement Form in Beypazarı)

Osmanlı Dönemine tarihlenen geleneksel doku (eski yerleşim), konumlandığı coğrafya ve doğal yapı ile yerel kültürün etkileşimiyle oluşan özgün niteliklere sahiptir. Kalker tepeler ve vadiler, kentin doğal kimlik öğeleri, geleneksel konut ve dokusu ile diğer taşınmaz kültür varlıkları¹ kültürel kimlik öğeleridir.

İlk yerleşim alanı olan Beytepe Mahallesi'nde görece büyük konutların yoğunlukta olması, yerleşiklerinin varlığını ve mahalleye verilen Bey adını açıklamaktadır. Mahallenin güneyindeki İstanbul Caddesi'ndeki göçmenlerin yerleştirildiği bitişik nizam, üç katlı konutlar ise II. Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır [20]. Bu bölgede, camilerin bulunması ve 1881, 1887, 1907 tarihli nüfus sayımlarında Gayri-

müslimlerin olmaması, geçmişte Müslüman çoğunluğun göstergesidir.

Geleneksel doku, (1849'deki yangın sonrası grid sistemle planlanarak yeniden yapılan) 600 dükkanlı çarşıya ve günümüze kalıntıları ulaşan 1613 tarihli Nasuh Paşa (Sulu) Hanı'na [21] odaklanmaktadır. Doku, çarşının kuzeybatısındaki yamaçlarda, yapılaşmanın ve ulaşımın zor çözümlendiği strüktürde, eğime paralel gelişen, organik ve asimetrik yerleşme desenine sahiptir. Yaklaşık 80 hektarlık alanda altı mahallede, (İstiklal, Cumhuriyet, Beytepe, Rüstempaşa, Zafer, Kurtuluş Mahalleri) 3.000 adet geleneksel konut ile az sayıdaki (1970 sonrasında tarihlenebilen) yeni konutlardan oluşmaktadır. Cami veya mescidlerin etrafında gelişen bu mahalleler, genellikle ağaç kümeleri, su yüzeyi ve tepeliklerle ayrılmaktadır.

Beypazarı'nın, Cumhuriyet döneminde de Ankara vilayetine bağlı önemli bir kaza olduğu, 1927'deki ilk nüfus sayımında 21.995 kişi olan nüfusunun, 21.445 kişi olan Ankara merkez nüfusuna eşdeğer ve vilayete bağlı kazalar içerisinde 7. büyük nüfusa sahip [22] olması ile doğrulanmaktadır. Ancak kentin ekonomisi, 19. yüzyıl sonlarında, ülkede ulaşım teknolojisi ile güzergahının değişmesiyle 1892'de güzergahı Beypazarı dışında kalan Ankara-İstanbul demiryolunun, bu mesafeyi 2 güne indirmesi ve aynı güzergahtaki karayolunun Kızılcahamam'a yönlendirilmesiyle bölgesel ticaretin başkent olan Ankara'da yoğunlaşması ve savaş, yangın, salgın hastalık gibi afetler² ve 1940'larla başlayan kente göçle gerilemiştir. İlçenin bugünkü ekonomisi tarım, hayvancılık, sanayi, hizmet sektörüne ve geleneksel dokuya odaklanan kültür turizmüne dayalıdır [23,24].

3.2 Çalışma Alanı: Alaaddin Sokak ve Çevresi (Case Study : Alaaddin Street and Its Surrounding)

Tarihsel süreçte yerleşme geleneği, sosyo-kültürel ve ekonomik gelişimi kısaca tanımlanan geleneksel dokuda, özgün niteliklerini korunan geleneksel konut yapılarının görece yoğun olduğu, 18. yüzyıla tarihlenen Alaadin Cami, Kurşunlu Cami ve Paşa Hamamı ile 19.yüzyıl sonuna tarihlenen Taş Mektep ve çevresi [25] çalışma alanı olarak seçilmiştir (Şekil 2).

¹ Gazi Gündüzalp, İvazdede, Üç Kızlar, Karadavut Hazretleri, Necmettin Kübra, Karaca Ahmet Sultan ve Yediler Türbesi, Akşemsettin, Kurşunlu, Sultan Alaaddin, Tabakhane, İmaret, Baloğlu, İncirli ve Yeni Cami, Hoca Kiriş Mescidi, Taş Mektep, Rüstem Paşa, İstiklal, Başağaç, Gazi Paşa, Akşam Kız Sanat Okulu ve Lise Binası ile Nasuh Paşa (Beypazarı Sulu) Hanı, Beyoğlu ve Paşa Hamamı, Bedesten, Hacılar Köprüsü ve 19. yüzyıl sonlarına ait 11 adet çeşme ilçe merkezindeki taşınmaz kültür varlığı olan sivil mimarlık örnekleridir.

² 1869'da Beytepe Mahallesi'nin tamamı, 1884'de Nerdübandede ve Karcıkaya Mahalleleri hariç tüm mahalleler ve çarşının bir kısmı, 1890'da Nerdübandede Mahallesi'nde 148 ev, 1 tekke, 1928'de Yenimahalle'de 10 ev, 1940'da Kurtuluş Mahallesi'nde 82 ev ve 1953'de Maşatbayırı'nda 70 ev yanmıştır. 1845 ve 1874 yıllarındaki kıtlık, 1874'de ağır geçen kış 1851'de çarıkçıkartmaz ve 1893, 1911 yıllarında kolera ile 1818'de grip salgını ve 1929-1932 yıllarındaki çekirge saldırıları kentin ekonomisini ve dolayısıyla yerleşimin fiziksel, mekansal yapısını olumsuz etkilemiştir.

Şener, Y., 1970, Beypazarı Tarihte ve Bugün, Ankara.

Şekil 2. Kuşunlu Cami, Taş Mektep ve Yakın Çevresi (Kuşunlu Mosque, Stone School and Its Surroundings)

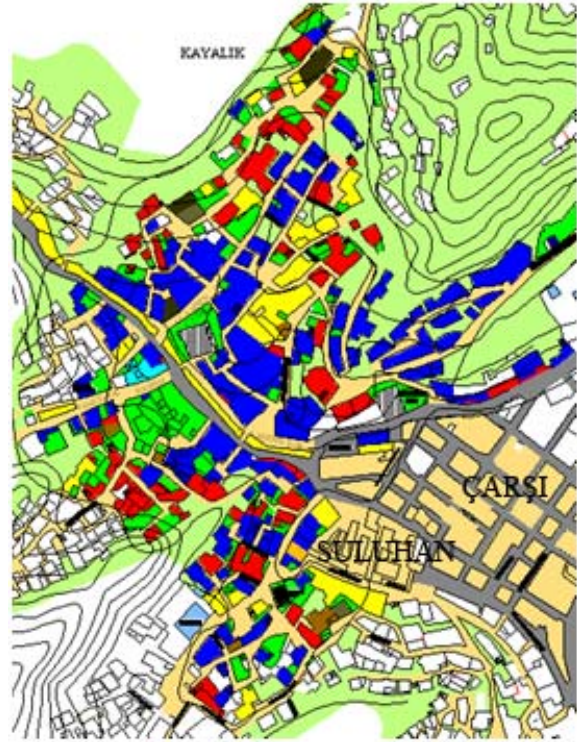
3.2.1. Fiziksel Özellikler (Physical Characteristics)

Çalışma alanı, orta eksendeki kuru dereye paralel olarak kuzeybatıya yönelen Alaaddin Sokağı ile bu sokağın iki yanındaki tepeciklerin aralarında, eğimi azalan yamaçlarda ve kısıtlı düzlüklerdeki yerleşimi kapsamaktadır (Şekil 3). Bu alanda, merkeze yakınlıkça görece küçülen parsellerdeki (150-200 m²), 2-3 katlı bitişik nizam yapılaşmada, doğrudan sokağa açılan konutların (Şekil 4) arka bahçesi bulunmaktadır. Merkezden uzaklaştıkça eğimi %40'ı aşan dik sokaklara paralel olan parsellerde ise mütevâzi ölçekli konutlarla birlikte 800-1000 m²'lik parsellerde, taban alanı 150-200 m² olan, 3 katlı genellikle ayırık nizamda, büyük konutlar da yer almaktadır (Şekil 5). Bu konutlarla mütevâzi ölçekli konutların aynı sokakta konumlanması, varsıl ile yoksulun birlikte yaşadığını göstermektedir. Farklı ölçekteki bu yapılar, benzer özellikleriyle birlikte, yapım tarihiyle de örtüşen farklı üretim teknolojilerine göre 1930 öncesi ve sonrasına tarihlenen yapılar olarak tanımlanabilmektedir³.

Çalışma alanında 1930 yılı öncesine tarihlenen ve görece büyük olan konut yapılarının subasmanı yada zemin katı 90-100 cm. kalınlığında, sıvasız kabayonu yada kesme taştan yapılmıştır. Yangından sonra tabanda kalan duvar taşlarının üzerine inşa edilen bazı yapılarda, üst katlar ahşap pervazla kapatılmış, yaklaşık 2 m. aralıklı ahşap dikmelere taşıtılmıştır. Yapıların tamamının üst katları, ana taşıyıcılar ve ara bölmeler ile bunları destekleyen ara payandalardan oluşan ahşap iskelet sistemi (çatki) ile yapılmıştır. Pencere açıklıkları ara bölme boyutlarına göre biçimlenmiştir. Yalıtım için kuzey cephede ve ocağın bulunduğu duvarlarda kerpiç dolgu, üst katlardaki ahşap dikmelere yatayda sabitlenen tahtalar arasında da sıva harcı kullanılmıştır [26,27].

Genellikle simetrisinin hakim olduğu cepheler düz yada çıkmasız, çıkmalı yada hareketli (çıkmanın konumuna göre yandan, ortadan, bir yandan ve

³ Beypazarı'nda geleneksel dokudaki konutların, 1930 öncesi ve sonrası olarak tarihlenmesi ilk kez I. Aksulu tarafından yapılmıştır. Bkz. Aksulu, I., 1982, The Perservation and Rehabilitation Plan of Beypazarı, unpublished H.A., Ankara.

Şekil 3. Çalışma Alanı (Case Study Area)

Şekil 4. Alaaddin Sokak'ta mütevâzi İki-Üç Katlı ve Bitişik Konutlar (Lowly Two-Three Storey and Attached Houses in Alaaddin Street)

ortadan, kat boyu çıkmalı) ve guşganalıdır⁴ [28,29]. Çıkmalılar ve çıkma balkonlar payandalarla desteklenmiştir. Cepheler cumbalarla birlikte süslü ahşap korkuluklar, kafes, konsol gibi farklı öğelerle bezenmiştir. Cephe sıva ve kireç harcı ile örtülmüştür. Dış yüzeyi sıvalı olmayan konutların son katında

⁴Guşgana; genellikle büyük konutların ön cephesinde, son katta, orta aksta çatı arasının sofa üstüne gelen kısmını bir bölümünü veya tamamını kaplayan, genellikle tek odalı ve bazen ahşap balkonlu olan kapalı mekanlardır. Çıkmalı ve çıkmasız tipleri vardır. Dış yüzeyi sıvalı yada sıvasızdır. Taban alanı yaklaşık 10-15 m² yüksekliği 3-3.5 m.dir. Pencereleri cepheyle aynı düzendedir. Depo amacıyla yapılan bu mekan, depolama işlevinin önemini kaybetmesiyle yazlık oda yada bekar odası olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Şekil.5. Karaoğuz Konağı (Yenice Sokağı) (Karaoğuz Halting-place – Yenice Street)

guşgana (çantı) bulunabilmektedir. Kare yada dikdörtgen formlardaki, beşik, oturtma, sundurma, çadırörtüsü ve bitişik nizam yapılaşmada kullanılan üçomuz çatı tiplerine rastlanmaktadır. Önceleri badavra (ahşap kabuk) sonraları kiremit veya çinko kaplı çatılar, çıplak saçaklıdır.

Çalışma alanındaki 1930 sonrası yapı parselleri görece küçüktür ve genellikle iki katlıdır. Yapım sistemleri 1930 öncesine benzemekle (taş subasman üzeri ahşap iskelet) birlikte dolgu malzemesi dolu tuğla ve kerpiçtir[30,31].

Taşıyıcı zemin kat duvarları 70-80 cm. kalınlığında sıvasız taştır. Farklı yapım tarihlerine rağmen (yöreye özgü bir kireç ile suyun karıştırılması ile yapılan) tatlı sıvanın kullanımı ortak bir özelliktir. Bölme duvarları bağdadidir. 2'li, 3'lü yada 4'lü düzendeki pencerelerde, ahşap kafes ve demir parmaklıklar bulunabilmektedir. Üst pervazlarda üçgen form ve kemer yaygındır. Cepheler, düz ve çıkmalı olmak üzere iki tiptir. 1930 öncesi konutları gibi, odaların ve sofaların sokağa uzantısı olan çıkmalarda, ortadan, yandan şaşırtmalı ve testere çıkma tipleri yaygındır (Şekil 4). Kat sayısı ikiden fazla olan yapılarda farklı çıkma tiplerinin aynı cephede kullanıldığı da görülebilir. Cephede ahşap silme ve üçgen çatı alınlığı yaygındır. Çatı formları 1930 öncesi yapılara benzemektedir [16,17]. Yapılara ortada veya yandaki tek yada iki kanatlı kapılarla girilmektedir. Alt kotlardaki meydancıklara açılan eğime dik sokaklar, 4-5 m. genişliğinde, türk kaldırımıdır (Şekil 6).

Yenice Sokak (Yenice Street) Çınar Sokak (Çınar Street)

Şekil 6. Geleneksel Dokuda Sokak Örüntüsü (Street Pattern in Traditional Fabric)

3.2.2. Mekansal Özellikler (Spatial Characteristics)

1930 öncesinde, mekansal büyüklüğü ve organizasyonu geniş aileye göre düzenlemiş mütevâzi olmayan görece büyük konutlarda, zemin kat servis alanı, üst katlar hela, mutfak gibi servis mekanlarının da bulunduğu esas yaşama alanıdır (Şekil 5). Bütün yapılarda zemin katta taşlık, yalak, ocak, merdiven ve taşlığa bağlı dam (ahır) ve büyük konutlarda hizmetçi odaları, bahçede ise ahşap kiler bulunmaktadır. Kayrak taşıyla kaplanan taşlık dışındaki diğer bölümlerin döşemesi, toprak olup tavanları kaplanmamıştır [32].

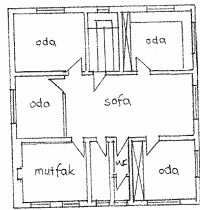
Konutlarda plan tipleri, oda ve servis mekanlarının, sofaya göre konumuna göre farklılaşmaktadır. Sofanın odaların önünde yer aldığı dış sofalı konutlarda, merdiven sofada veya odaların arasındadır. İklim nedeniyle, iç ve orta sofalı plan tipleri çoğunluktadır. İç sofalı konutlarda odalar, sofanın iki yanında veya sonunda, merdiven sofada yada odalar arasındadır. Bu plan tipinde servis mekanlarının üst katta yer aldığı örnekler de vardır. Diğer tipte ise odalar, eyvan arasında olup merdivenin sofada veya odaların arasında yada pahlı girişli odalar, merkezdeki sofanın etrafında, merdiven sofada veya odaların arasındadır. Sofanın odalarla, servis mekanlarıyla ve eyvanla çevrildiği iç sofalı bazı konutlarda (Şekil 8), giriş katın üzerinde 2m. yada 2.50 m. yüksekliğinde, tüm veya yarı katta bazen mutfağı olan ara kat yer almaktadır. Bu plan tipinde, merdiven eyvanda yada odalar arasında, mutfak odalar arasında yada eyvan odalar arasında da olabilmektedir [33]. Servis mekanlarının sofanın bir köşesinde olduğu, selamlık ve sekilğin sofa boyunca yada sofanın bir köşesinde olduğu örnekler de vardır. Odalarda seki, dolap, ocak, sergen, gusulhane, lambalık ve nişler bulunmaktadır (Şekil 7).

1930 sonrası yapılan konutlar, genellikle bir ailenin kullanımındaki mütevâzi ölçekli, görece küçük yapılardır (Şekil 3). Doğrudan sokağa açılan bu

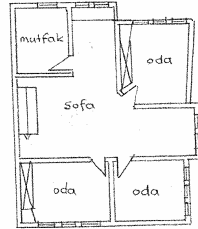

Şekil 7. Karaoğuz Konağında Duvar Nişi (Niche at the Wall in The Karaoğuz Halting-place)

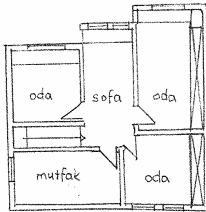
yapılar iki katlı ve ender olarak üç katlıdır. Küçük boyutlu (9-12 m²) odalarda basit seki, raflar ve yüklük görülmektedir. Odaların tavanları ve zemini ahşap ile kaplıdır Taşlık olarak adlandırılan zemin katta, ocak ve küçük ahşap bir messan (kiler), bazı konutlarda ise messen (mahzen) vardır [34]. Zemin katın (Kaşmahkeme Sokaktaki konutlar vb.) esas yaşama alanı olduğu konutlar çoğunluktadır. Üst katlar, sofadan girilen hela, mutfak, banyo ve odalardan oluşmaktadır. Bu şemanın koridorlu, iç sofalı ve holü olan tipleri de vardır. Bazı konutlarda 1.20-1.50 m. genişliğinde iç koridorun bir tarafında iki yada üç oda yer almaktadır (Şekil 8).

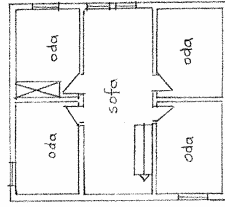
odalar sofanın iki yanında ve bir ucunda

servis mekanı (mutfak) aynı katta ucunda

eyvan odalar arasında

odalar sofa etrafında merdiven sofada

Şekil 8. İç Sofalı Geleneksel Konutlarda Esas Yaşam Katı Planları (Plans of Traditional Houses With a Internal Holl -iç sofa)- (Kaynak: I.Aksulu, 1982)

Geniş koridorlarda mutfak, koridorun sonundadır. Çoğunlukla yapının dar kenarı sokak yönünde olan bu yapılarda cephe, düz veya basit çıkmalıdır. İç sofalı

konutların plan şemaları (Şekil 8) da 1930 öncesi inşa edilen konutlara benzemektedir. Bu konutların cepheleri düz veya orta çıkmalıdır. Holü olan konutların temel özelliği ise merdiven, hela ve iki yada üç oda ile üç yönde çevrelenmiş küçük bir giriş alanının olmasıdır. Üst kat(lar) sokak yönündeki iki yada üç oda ile mutfaktan oluşmaktadır. Birden daha fazla aile için yapılmış konutlarda da bu kat planı tekrarlanmıştır. Bu konutlarda cephe düz yada orta çıkmalıdır [35].

4. GELENEKSEL DOKUDA KULLANICILAR (USERS AT THE TRADITIONAL FABRIC)

Kullanıma ilişkin gereksinim ve beklentiler, yapı niteliği ile birlikte kullanıcıya göre değişken olduğu için, kullanıcı nitelikleri de kullanılabilirlik ölçütü olarak değerlendirilmektedir.

4.1. Demografik Özellikler (Demographic Characteristics)

Aile reisleri ve eşlerinin öğrenim düzeyleri yaş aralıklarına göre gruplanabilmektedir (Tablo 1). Aile reislerinde 40 yaşın altında, sadece okur-yazar olanların tamamı yakın köylerden göç edenler, aynı yaş grubundaki yüksek okul mezunlarının tamamı ise tayinle Beypazarı'na gelen memurlardır. İlkokul mezunu olup 50 yaşın üzerindeki aile reisleri ve eşleri (% 63) çoğunluktadır. Aile reislerinin eşlerinin eğitim düzeylerinin (eşlerin % 40'i ilkököl mezunu, %10'u ilkökölü terk etmiş, % 10'u ise okula gitmeden okur-yazar olan) eşlerine benzer olduğu söylenebilir. Ancak yüksek okul mezunu olan evli kadın bulunmamaktadır. Ortaokul mezunu aile reisi (reislerin % 10'u) ile eşlerinin (eşlerin % 15'i) yaklaşık oranlarda ve yaşlarda (40 yaş ve daha genç) olmaları da benzer bir durumdur. Okur yazar olmayan kadınların tamamı (eşlerin % 20'si) köylerden göç edenlerdir. Lise mezunu kadınların tamamı ise (eşlerin %5'i) 40 yaşın altında olup, eşleri memur olan ve sabit gelirle çalışanlardır.

Aile reisleri ile eşlerinin aynı mahalledeki yaşam süreleri benzerlik göstermektedir (Şekil 9). Aile reislerinin % 85'i, eşlerinin % 80'inin aynı mahalledeki yaşam süreleri 30 yılın üzerindedir. Bu olgu, aile reislerinin % 70'inin, eşlerinin ise tamamının kendilerini yaşadıkları çevreye ait hissetmelerinde en önemli etkindir. Aile reislerinin % 40'ı (bu grubun % 60'ı 65 yaş üzerinde) aynı mahallede doğup konutunu değiştirmeyenler, % 35'i ise Beypazarı'nda doğan, % 25'i ise göç ettikleri tarihten itibaren aynı mahallede yaşayanlardır. Beypazarı'na civar köylerden göç eden aile reisleri (%20) ve eşlerinin tamamı (%30) kendilerini Beypazarlı hissetmelerine karşın, Beypazarlılar bunlara "köylü" deyip, dışlamaktadır.

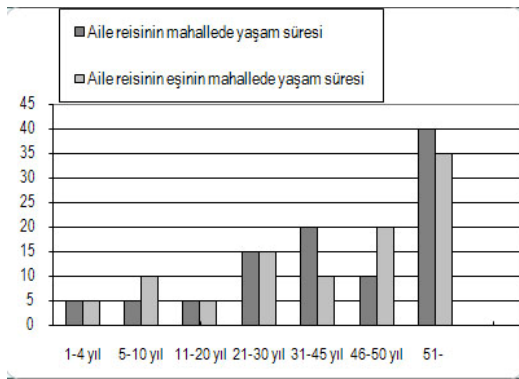
Araştırma alanındaki görece küçük ölçekli yapıları genellikle (% 80) bir aile, diğerlerini 2 aile

kullanmaktadır. İki ailenin birlikte aynı konutu paylaştığı grup, Beypazarlı olup, geleneksel aile yaşam biçimini sürdürmektedirler. Ailelerin % 35'i dört ve daha fazla kişiden, % 40'i 3-4 kişiden, % 25'i 1-2 kişiden oluşmaktadır.

Tablo 1. Aile Reisi ve Eşlerinin Yaş Gruplarına Göre Eğitim Düzeyi (Household Heads and Their Wives' Educational Level According With Their Age Groups)

öğrenim durumu %	okuyamaz değil		okur yazar		ilkokul		ortaokul		lise		meslek lisesi		yüksek okul
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	E	E	
yaş	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	E	E	
21-30	5	5	-	5		-	5	-	10	5	-		
31-40	5	10	5	5	5	5	5	5			5	5	
41-50	5	-	-	5	10	10	-	-	-	-	-	-	
51-60	-	-	5	10	15	-	-	-	-	-	-	-	
61-70	-	5	-	10	10	-	-	-	-	-	-	-	
71-80	5	2	-	3	10	-	-	-	-	-	-	-	
81+					5								
Top.	20	22	10	38	50	15	10	5	10	10	10	5	

E: erkek-aile reisi K: kadın- aile reisinin eşi

Şekil 9. Aile Reisleri ve Eşlerinin Mahallede Yaşam Süreleri (Life Time of Household Heads and Their Wives at the Same Neighborhood)

4.2. Ekonomik Düzey (Economic Level)

Aile reislerinin, % 10'u emekli olup, bu grubun % 20'si emeklilik sonrası hizmet sektöründe (fırıncı, berber vb) çalışmaktadır. Aile reislerinin % 10'u şahsi hizmetlerde (şoförlük, çiftçi vb), % 10'u kamuda çalışmakta , % 30'u ise ticaretle (bakkal, manav vb) uğraşmaktadır. % 20'si işsiz olan grubun % 25' lise

mezunu olup 30 yaşın altında olanlar, % 15'i ise okur-yazar ve ilköğretim mezunu olup tarım işçiliği yapanlardır. Aile reislerinin eşlerinin % 75'i ev hanımı, % 5'i memur yada hizmetli, % 20'u mevsimlik tarım işçisi, % 5 sosyal güvencesi olmadan iş bulduca (çocuk bakıcılığı, hizmetçilik gibi) çalışanlardır.

En büyük kız çocuklarının yaklaşık % 30'u evli olup % 40'ı Beypazarı'nda yaşamaktadır. Evli olan kızların % 5'i işçi, % 10'u ise mevsimlik tarım işçisi, % 35'i kendi yaptıkları ev ürünlerini satan, % 10'u emekli maaş alan dul, % 40'ı ev hanımıdır. Öğrenci olan kızların oranı % 45'dir. Öğrenci olmayan bekar kızların (% 25), % 20'si memur, % 35'i işçi, % 10'u çocuk bakıcısı, % 10'u mevsimlik tarım işçisi, % 15 ev ürünleri yapıp satan, % 10'u kendi ev işleri yapanlardır. En büyük ikinci kız çocuklarının % 65'i öğrenci, % 5'i evlidir.

En büyük erkek çocuklarının % 10'u lise, ortaokul mezunu işsiz, % 40'i kamuda, % 15'i kendilerinin yada babalarının (lokanta, fırın gibi) iş yerlerinde çalışanlardır. % 30'u ise bekar öğrencilerdir. En büyük erkek çocukların % 55'i evli, % 5'i dul, % 40'ı bekarıdır. En büyük ikinci erkek çocukların % 20'i evli ve iş sahibi, % 20'si işsiz, 60'ı öğrencidir.

Kullanıcıların % 45'i mülk sahibi, % 20'si hisseli mülk sahibi, % 25'si kiracı, % 10'u ise akrabalarına ait konutu bedelsiz kullananlardır. Kullanıcıların % 15'i başka bir ev, % 25'i tarla ve bahçe, % 10'u ev ve tarla ve bahçe, % 5'i ev, tarla ve dükkan, % 5'i dükkan ve tarla sahibi, % 40'ı ise başka bir taşınmazda sahip değildir. Tarla ve bahçesi olanlar (% 50) tarlalarının en az 1 dönüm en fazla 100 dönüm büyüklüğünde olduğunu ve kendi gereksinimleri dışında da ürün elde ettiklerini söylemişlerdir. Binek tipi araç sahibi (% 45) olanların çoğunluğu araçlarını ticari amaçla da kullanılmaktadır. Traktör sahipliği % 15, kamyon sahipliği % 5 ve ticari amaçla da kullanılan biçer-döver sahipliği % 15'dir. Kullanıcının % 5'i kümes hayvanı, 15'i köylerinde büyük ve küçük baş hayvan sahibi olup, ticari bir kazanç elde etmemektedirler.

Ailenin gelir düzeyi, menkul ve gayri-menkul sahipliği ve sabit yada değişken olan aylık gelir ile belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak, kullanıcıların geneli anket çalışmalarında, bu tür soruları yanıtlamadıkları için, ekonomik düzey yukarıda açıklanan verilerle birlikte, elektronik ev aletlerine sahip olma, alış-veriş ve seyahat sıklığı gibi gözlem ve derin görüşmelere dayalı göstergeler dikkate alınarak saptanmıştır. Anket sonuçları ile birlikte sayısallaştırılmayan bu göstergelere göre kullanıcıların % 50'sinin orta, % 20'sinin orta-üst gelir, % 30'unun (göçmenlerin tamamı) alt gelir grubunda olduğu söylenebilir.

4.3. Sosyal Yaşantı ve Nüfusun Değişen Sosyo-Kültürel Yapısı (Social Life and Changing of Socio-cultural Structure of People)

Ailelerin veya bireyin sosyo-kültürel yapısını da belirleyen yaşam biçimi, mekansal yapının organizasyonunda dolayısıyla konut kullanımında esas etkindir. Bu nedenle, kullanılabilirliği belirlemede kullanıcının sosyo-kültürel yapısı incelenmiştir.

Kullanıcılarının, -yakın geçmişe göre gerileyen ekonomik düzeyi nedeniyle- sosyal yaşantısı ile geleneksel konut ve dokusunun anlamı ve kullanım biçimi, yeniden şekillenmiştir. Aile reislerinin (% 65'i) ve eşlerinin (% 55'i) çoğunluğunun orta yaş ve üzerinde olması, gelir düzeyinin düşmesiyle sosyal yaşam için ayrılan bütçenin azalması ile sosyal yaşamda durağanlık görülmektedir. Bu olgu, serbest zaman değerlendirme ile ortak mekan kullanma biçimlerinden ve süregelen geleneklerden de anlaşılmaktadır. Aile reisleri ile eşlerinin, serbest zaman aktiviteleri benzerlik göstermektedir (Tablo 2 ve 3). Bahçe, avlu ve sokak dışında ortak kullanım alanlarının olmaması, sosyal yaşantıyı bu mekanlarla sınırlandırmakta ve geleneksel sosyal yaşam biçiminin sürekliliğini öngörmektedir.

Tablo 2. Aile Reislerinin Serbest Zaman Değerlendirme Biçimleri (Evaluation Form of Household Heads' Spare Time)

Serbest Zamanı Değerlendirme Biçimi	%
TV izleme	30
Bağ, bahçe işleri ile uğraşma	15
Ev, araba bakım ve onarım işleri	5
Camiye gitme	5
Kahveye gitme	15
Arkadaşlarla yemeğe gitme	5
Ankara'ya gezmeye gitme	5
Eş-dost ziyareti yapma	5
Çarşı-Pazar gezme ve alış-veriş yapma	5
Gazete ve kitap okuma	5
Diğer (yanıtsız)	5
TOPLAM	100

Tablo 3. Aile Reislerinin Eşlerinin Serbest Zaman Değerlendirme Biçimi (Evaluation Form of Household Heads' Wives' Spare Time)

Serbest Zamanı Değerlendirme Biçimi	%
TV izleme	20
Bağ, bahçe işleri ile uğraşma	10
Telkare işi yapma	10
Kurslara (el işi, dikiş vb) katılma	5
Elişi yapma	15
Uyumak, evde oturma	5
Ev ürünleri hazırlama+satma	15
Kabul günlerine, komşu, akrabaya gitme	10
Çarşı-Pazar gezme, alış-veriş yapma	5
Gazete ve kitap okuma	5
TOPLAM	100

Özellikle kadınlarda, konutların giriş kapısı eşliğinde, merdiven başlarında(Şekil 10), komşularıyla sohbet etme ve el işi yapma, yaz aylarında yemek pişirme hazırlığı (sebze ayıklama, dolma sarma vb.) ve sebze, meyve kurutma, tarhana serme gibi alışkanlıklar süregelmektedir (Şekil 9). Ayrıca, sokaklar okul öncesi çocukların oyun alanıdır. Bu yaşam alışkanlığına karşın, kadınların % 24'ü, erkeklerin ise % 20'si sokakları, kadınların % 58'i ile erkeklerin % 45'i ise bahçe ve avluyu ortak yaşam alanı olarak tanımlamaktadır. 50 yaş üzerindeki tüm kadın ve erkeklerin park ve meydanları kullanmaması, çoğunlukta olan bu yaş grubunun içe dönük yaşam biçimini açıklamaktadır.

Şekil 10. Geleneksel Dokuda Sokakta Yaşam (Street Life at The Traditional Fabric)

Geleneksel dokuda, yerel mutfağın, düğün törenlerinin, bayram kutlamalarının, askere uğurlama ve karşılama alışkanlıklarının, doğum ve ölümlerdeki dayanışma ve beraberliğinin, geleneksel el işlerinin günümüzde de önemsendiği görülmüştür. Son onlu yıllarla, yerel yönetimin desteklediği kültür turizmiyle canlandırılan gelenekler (Beypazarı mutfağı ve telkari işlemeciliği⁵ vb.) ekonomik değer kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmeye karşın kullanıcıların % 45'i geleneklerini yaşatamadıklarını, % 20 ise evlilik, % 10'u bayram geleneklerini, % 10'u yerel yemekleri, % 10'u hidrellez, kandil kutlama vb., % 5'i telkari işçiliğini sürdürdüklerini belirtmişlerdir.

5. GELENEKSEL KONUT VE DOKUSUNUN KULLANILABİLİRLİK DÜZEYİ (USEABILITY LEVEL OF TRADITIONAL HOUSE AND ITS FABRIC)

Kullanılabilirliği belirlemede kullanıcının, geleneksel dokuda yaşama tercihinin nedenleri sorgulanarak, sosyal bağların (%40) ve ekonomik gerekçelerin (%35) en önemli etken olduğu saptanmıştır. Geleneksel konutta yaşamının başlıca nedenleri ise (% 40) yapının fiziksel-mekansal özellikleri ve (% 25) ekonomik gerekçeler ile (% 30) yaşam alışkanlıklarıdır. Ancak, tercih nedenleri yaşa ve

⁵ Telkare, tel ile yapılan sanattır. Osmanlıca vav harfi motif olarak kullanıldığı için "vav işi" ve işin yapımında cumbızdan daha ince olan çift aleti kullanıldığı için "çift işi" olarak da anılmaktadır. Telkari işi, işin ana iskeleti olan "muntaç", diğeri ise muntaç içine yerleştirilmiş vav, kake, tırtıl, gül, duday vb. adlarla anılan her biri farklı biçimde olan motiflerden oluşmaktadır.

cinsiyete göre farklılaşmaktadır. 31-40 yaş arasındaki aile reisleri ile %15'i ile aynı yaş grubundaki eşlerin %10'u için ekonomik zorunluluk birinci nedendir. Aynı gruptaki erkeklerin % 10'u, kadınların %5'i için ikinci neden (konut baba ocağı olmasına karşın) ekonomik koşullarının bu konutta yaşamaya uygun olmasıdır. Bu grup için yeni evde yaşamak isteği önceliklidir. Ancak, kullanıcıların geleneksel konutta yaşama(ma) istekleri, yaşlarına göre değişmektedir. Beypazarlı olup 51 yaş üzerinde olan aile reisleri ve eşleri, (bu grubun % 30'u 51-60, % 20'si, 61-70 yaşlarındadır) geleneksel konutta yaşamının birinci nedenini baba ocağı olarak açıklarken, ekonomik seçeneksizlik 51-60 yaş grubu için ikinci neden olmaktadır. 61-70 yaş grubu için (%10) ekonomik seçeneksizlik ile (% 10) sevgi bağı eşit ağırlıktadır.

5.1. Kullanım Güçlükleri (Difficulties in Usage)

Geleneksel konutta kullanım güçlüklerinin, ataerkil aile yaşam biçimine göre oluşturulan mekan organizasyonunun ve yapının üretildiği dönemdeki konut konfor olanaklarının bugünün yaşam koşullarına uygun olmamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kullanıcıların % 65'i, geleneksel konutların günün konut konfor olanaklarına göre yetersiz olmasından (konfor düzeyini etkileyen ıslak hacim donanımlarının eksikliği, iyi ısıtılmama, güvenli olmaması gibi) % 35'i ise fiziksel özelliklerinden (büyük/küçük, çok katlı ve eski olması gibi) şikayetçidirler (Tablo 4). Ayrıca, yapıyı koruma zorunluluğu nedeniyle konutlarda konfor düzeyini yükseltmek için müdahale yapılmadığı belirtilmektedir. Kullanım güçlüğünü aşmak için geleneksel konutta değişiklik yapmak isteyen yaklaşık % 55 oranındaki kullanıcılara (bu grubun % 60'ı ıslak hacimleri iyileştirmek, % 10'u oda, kömürlük ve her kata hela eklemek, % 30'u onarmak istemektedir) karşın % 45'i konut işlevini değiştirerek konutlarını turizm ve ticaret amaçlı kullanmayı talep etmektedirler.

Tablo 4. Geleneksel Konutu Kullanım Güçlükleri (Difficult Usage of Traditional House)

Kullanım Güçlüklerinin Nedenleri		%	
Konfor Koşulları	Konfor olanakları yetersiz	20	65
	Islak hacimleri yetersiz	35	
	İyi ısıtılmaması	5	
	Güvenli olmaması	5	
Fiziksel Koşullar	Çok büyük olması	5	35
	Çok küçük olması	5	
	Çok katlı olması	10	
	Çok eski olması	10	

Geleneksel konutun küçüklüğünden şikayetçi olanlar, konutu birden fazla aile ile paylaşan kiracılarıdır. Geleneksel konutu büyük bulanlar ile çok katlı olmasından şikayet edenlerin tamamı çocukları evden ayrılan 60 yaşın üzerindeki kullanıcılarıdır.

Konutlarının çok eski olduğunu belirtenler, konutlarının yıkılıp-yeniden yapılmasını değil, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bedelsiz restorasyon işlerinden yararlanmak isteyenlerdir. Geleneksel konutu özgün işlevinde kullanmada, mekan organizasyonundan şikayetçi olan aile reisleri ise yaklaşık % 45'dir. 40 yaş ve altındaki aile reisi eşleri (ve eşlerin % 35'i) ise geleneksel konutta yaşamaktan memnun değillerdir.

5.2. Kullanım Kolaylıkları (Facilities in Usage)

Kullanıcıların % 30'u konutlarında değişiklik istemediklerini, yerel yönetimin yaptığı bakım ve onarımın yeterli olduğunu söylemişlerdir. Ancak, yerinde yapılan incelemelerde bu yöntemle dış cepheleri onarılan yapıların yaklaşık % 45'inin kullanılmamaktadır. Ancak turizm amaçlı kullanımı için talepler yoğunudur. Ayrıca, kullanıcıların % 70'ine göre geleneksel konut ve dokusu yaşlıların, kadınların ve çocukların yaşamasına uygundur.

5.3. Kullanıcıların Gereksinim/Beklentileri (Necessities and Expectations of Users)

Kullanılabilir/yaşanabilir konut, kullanıcıların % 40'na göre, müstakil, bahçe veya avlusu olan konut, % 25'i için apartman dairesi, % 20'si için tek katlı müstakil yeni konut, % 15'i için yeni, geniş, ıslak hacimleri güzel olan konuttur. Bu tanımlama yaş ve cinsiyet gruplarına ve aile içerisindeki statüye göre değişkenlik göstermektedir.

Kadınların çoğunluğu (% 75) için yaşanabilir konut müstakil konut iken (Tablo 5), erkeklerin çoğunluğu (% 55) için apartman dairesidir (Tablo 6). Kadınların yaşanabilir konut beklentileri yaşa göre farklılaşma göstermemesine karşın, erkeklerin beklentileri ilerleyen yaşla değişerek apartman dairesinde yoğunlaşmaktadır. Apartman dairesini kullanılabilir konut olarak tanımlayanların aile reislerinin % 60'ının Beypazarlı olup, kendini yaşadığı çevreye ait hissedenler olması ilgi çekicidir.

Anket nüfusunun çoğunluğuna (% 55'e) göre (% 55) yaşanabilir konut çevresi, akrabaların bulunduğu, iyi komşuluk ilişkilerinin olduğu yaşam çevresidir. Kullanıcıların % 15'i için temiz ve güzel, % 10'u için sokakları ve binaları bakımlı, % 10'i için güvenli ve huzurlu, % 5'i kentsel hizmetlere (hastane, belediye vb.) yakın, % 5'i için ortak kullanım alanları özellikle park-bahçesi olan yaşam çevresi yaşanabilir konut alanıdır.

Derin görüşme ve gözlemlere göre yaşadıkları geleneksel dokudan memnun olanlar (% 65) ise semt sakinlerinin eğitim düzeylerinin düşüklüğünden rahatsızdırlar. Kullanıcılar, turizm amaçlı faaliyetlerden memnun olduklarını, böylece sosyal (şenlik, gösteri, konser, alış-veriş ortamlarına katılımı) ve ekonomik yaşamlarının giderek daha iyi

olacağını belirtmişlerdir. Bu nedenle, yaşanabilir konut ve çevresini geleneksel olmayan konut olarak tanımlayanlar da geleneksel konutların yıkılmasını ve/veya yeni konuta dönüştürülmesini istememektedirler.

Tablo 5. Aile Reisi Eşlerine Göre Kullanılabilir Konut (Usable House According With Household Heads' Wifes)

Kullanılabilir konut özellikleri	%
Müstakil, bahçe veya avlusu olan	15
Yaşadığı (geleneksel) konut	40
Tek katlı, müstakil yeni konut	20
Apartman dairesi	5
Islak hacimleri yeni olan konut	20
Toplam	100

Tablo 6. Aile Reislerine Göre Kullanılabilir Konut (Usable House According With Household Heads)

Kullanılabilir konut özellikleri	%
Müstakil konut	25
Islak hacimleri yapı içerisinde yeni olan konut	10
Apartman dairesi	55
Yeni ve güzel konut	10
Toplam	100

6. SONUÇ: GELENEKSEL KONUT ve DOKUSUNDA KULLANILABİLİRLİK ÖLÇÜTLERİ (CONCLUSION: CRITERIA OF USEABILITY AT THE TRADITIONAL HOUSE AND ITS FABRIC)

Beypazarı geleneksel konut ve dokusunun, aşağıdaki değişkenler dikkate alınarak, bugünün konut kullanımına uygunluğu sorgulanabilir ve/veya sağlanabilir.

Beypazarı geleneksel konut ve dokusunda, kullanılabilirlik ölçütleri (Tablo 7) niteliksel (derin görüşme, araştırmacının gözlemleri, sohbet ve kullanıcıların kendilerinden ve yakın çevrelerindeki diğer kullanıcılardan bahsetmeleri, ilgili kurum ve kuruluşların (Belediye İmar Müdürlüğü, Kültür Müdürlüğü ilgilileri, Muhtarlar vb.) görüşleri ve destekleyici diğer belge ve dokümanlar, yazılı ve görsel basına ait bilgiler, literatür, planlar, çizimler vb.) ve niceliksel (anket çalışmaları) yöntemler izlenerek yapılan sosyal, mekansal ve ekonomik analizlerle sorgulanan, kullanım kolaylıkları/güçlüklerine dayalı olarak belirlenmiştir.

Tek bir örnek üzerinden genelleme yapma iddiası taşımayan bu ölçütler, geleneksel konut ve dokusunu koruma-yaşatmada, bu olgunun ön koşulu olan kullanımı sağlamada, yöntem açısından bir rehber olabilecektir.

Tablo 7. Beypazarı Geleneksel Konut ve Dokusunda Kullanılabilirlik Ölçütleri (Criteria Of Useability at The Beypazarı Traditional House And Its Fabric)

Yere göre değişken ölçütler	coğrafi konum	
	doğal yapı	
	iklim	
	tarihi süreçte gelişim	
	ekonomik yapı	
	kentsel konum, parsel durumu	
	teknik alt-yapı olanakları	
Yerleşiklere göre değişken ölçütler	sosyal alt-yapı olanakları	
	yerli/göçmen olma	
	sosyal yaşam biçimi	
	yerel kültür	
	tarih, kültür ve koruma bilinci	
	yabancılaşma, prestij kaybı	
	fiziksel yapı	
Yapıya göre değişken ölçütler	mekansal yapı	büyüklik/küçüklük
		yapı nizamı
		eski/yeni(yapı kalitesi)
	konfor koşulları	servis/yaşam mekanları ilişkisi
		kapalı /açık mekan ilişkisi
		güvenlik
	demografik özellikler(yaş, cinsiyet vb.)	koruma-yaşatma zorunluluğu
		ısıtma gücü
		ıslak hacimlerin yeri, kalitesi
		ekonomik düzey
Kullanıcıya göre değişken ölçütler	öğrenim düzeyi	
	yaşam biçimi	
	aidiyet, yaşam çevresine duyarlılık	

TEŞEKKÜR (ACKNOWLEDGMENTS)

Bu araştırmayı (kod no:06/2002-02) Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında destekleyen Gazi Üniversitesi'ne, yerinde yapılan araştırmalara yardım eden Beypazarı Belediye Başkanı Mansur Yavaş'a ve Prof. Dr. Zuhal Özcan'a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Gültekin, N.T., "Türkiye'de Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma Sürecinde Yaşanan Açmazlar", **Türkiye'de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras**, Taç Vakfının 25 Yılı Anı Kitabı, İstanbul, 213-218, 2001.
- Gülersoy, Ç., "Kültürel Mirasta Mülk Sahiplerinin Durumu", Ed. H. Sezgin, **Türkiye'de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras**, Taç Vakfının 25 Yılı Anı Kitabı, İstanbul, 211-212, 2001.

3. Özcan,Z., Gültekin,N., vd., **Geleneksel Konut ve Dokusunda Kullanılabilirlik Ölçütlerinin Belirlenmesi -Talas, İncesu Örnekleri**, Min-pa Matbaası, Ankara, 3-5, 2005.
4. Cooper, I., "Post-occupancy Evaluation –where are you?", **Building Research & Information** , 2001/ 29(2), 158–163, 2001.
5. Park, K.S.,Lim, C.H., "A Structured Methodology for Comparative Evaluation of User Interface Designs Using Usability Criteria and Measures." **International Journal of Industrial Ergonomic**, 1999/23, 379-389, 1999.
6. Zimring C. & Reizenstein J.E., "Post-Occupancy Evaluation", **Environment and Behavior**, vol: 12/4,429-450, 1980.
7. Bevan, N., "Human-Computer Interaction Standards", **Proceedings of the 6th International Conference on Human-Computer Interaction**, Yokohama, Japan, Elsevier, 885-890, 1995.
8. Cooper, I., a.g.e., 157, 2001.
9. Zimmerman, A. & Martin, M., Post-occupancy Evaluation:benefits and Barriers, **Building Research & Information**, vol.2001/ 29(2), 168–174, 2001.
10. Watson, C., Review of Building Quality Using Post-Occupancy Evaluation, **Journal programme Educational Building**, 35, 2003.
11. Zimring C. & Reizenstein J.E., a.g.e, 1980.
12. Bevan, N., a.g.e, 886-887, 1995.
13. Zimmerman, A. & Martin, M., a.g.e, 2001.
14. Butters, L.M. & Dixon,R.T., "Ergonomics in Consumer Product Evaluation: An Evolving Process, **Applied Ergonomics**, vol.29, 55-58, 1998.
15. Akdağ, M., **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, Cilt.1, Ankara, 123-140, 1971.
16. Umar, B., **Türkiye'de Tarihsel Adlar**, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 27,32, 2003.
17. Uzunçarşılı, İ.H., **Osmanlı Tarihi**, (3.baskı) Cilt.1, Ankara, 26-27, 1988.
18. Tuğlacı, P., **Osmanlı Şehirleri**, Milliyet Yayın., İstanbul, 33-37,1985.
19. Çınar, H., Gümüştü, O., **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çubuk Kazası**, Bulak Kitapevi, Ankara, 12, 2002.
20. Aktüre, S., "Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, sayı:28-29, 891-904, 893, İstanbul, 1985.
21. Şener, Y., **Beypazarı Tarihte ve Bugün**, Ankara, 1970.
22. Aktüre, S., a.g.e, 891, 1985.
23. Terzi, S., **Beypazarı Evlerinin Mimari Özellikleri**, Y.Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2001.
24. Torun, E., **Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı**, Ankara, 16-27, 2004.
25. Yılmaz, A., **Ankara İli Beypazarı İlçesi Cumhuriyet, Zafer ve Kurtuluş Mahalleleri Geleneksel Dokusunun Koruma ve Geliştirme Önerisi**, Y.Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004.
26. Yılmaz, A., a.g.e, 58, 2004.
27. Aksulu, I., **The Preservation and Rehabilitation Plan of Beypazarı**, Y.Lisans Tezi, ODTÜ, 1982.
28. Yılmaz, A., a.g.e, 60, 2004.
29. Cengiz, P., **Ankara İli, Beypazarı İlçesinin Geleneksel Ticaret Merkezi Koruma Geliştirme Önerisi**, Y.Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2003.
30. Yılmaz, A., a.g.e, 64, 2004.
31. Aksulu, I., a.g.e, 1982.
32. Aksulu, I., "Beypazarının Ahşap Evleri", **Ahşap Kültürü-Anadolu'nun Ahşap Evleri**, TC. Kültür Bakanlığı Yayın.2584, Özel Dizi/23, 1. baskı, Ankara, 91-112, 2001.
33. Özmen, A., **Geleneksel Beypazarı Konutlarında Baş Odanın Günümüz İhtiyaçlarını Karşılacak Düzende Donatılması**, Y.Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1987'nin içinde Aksulu, I., **The Preservation and Rehabilitation Plan of Beypazarı**, Y.Lisans Tezi, ODTÜ, 1982.
34. Torun, E., a.g.e, 25, 2004.
35. Özmen, A., a.g.e, 56, 1987.